

«СОНЯЧНИЙ ЗАЙЧИК» УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

(На пошану В. З. Нестайка, 1930–2014)

Всеволод Нестайко — унікальне явище в історичній долі української книжки: він єдиний із прозаїків, які писали винятково для дітей, упродовж більш, ніж півстоліття залишався не лише найчастіше друкованим і тиражованим автором, а й найбільше читаним.

Його ім'я стало візитівкою української літератури для дітей, а твори увійшли до

шкільної програми та відзначені численними преміями і нагородами. Офіційна біографія письменника схожа на ювілейне віншування — безкінечний перелік видрукованих книжок, перемежований датами отримання премій, винагород і відзнак. Та зі світлин за вами тривожно стежать очі виясненої у власному стражданні людини, а в численних інтерв'ю частіше йдеться про сповнене трагічних перипетій дитинство, ніж про успішні роки зрілості.

Народився письменник 30 січня 1930 р. у містечку Бердичеві на Житомирщині. Його батько Зіновій Денисович (Дионізійович) був сином знаного у Галичині греко-католицького священика, отця Дионізія Нестайка, декана Бучацького та пароха церкви Св. Миколая. З початком Першої світової війни удвох із братом він вступив до лав Січових Стрільців, а після завершення визвольних змагань оселився у Проскуріві (нині — м. Хмельницький), одружився та переїхав із родиною до Бердичева. У 1933 р. був заарештований НКВС і розстріляний. Всеволодові на той час виповнилося три роки, і йому сказали, що тато загинув як герой. Батьківський міт, незнаний, нагло обірваний смертю, оповитий таїною невідомого ве-

личного чину та глибинної духовної українськості, назавжди залишився для Нестайка недосяжною матрицею, протягом у Вічність, де так вільно стрибається сонячним зайчиком сподівань...

Мати Всеволода Зіновійовича походила із селянського роду Довганюків. Письменник згадував, що прапрадід був кріпаком у Тадея Рильського, а дід, Іван Семенович, «вибився в управителі» та будував будинки в Проскурові. Марія Іванівна закінчила вісім класів гімназії, що давало право викладати в молодших класах, і починаючи з 1913 р. упродовж усього життя вчителювала. У роки Першої світової війни дівчина, як і майбутній чоловік, опинилася на фронті, але по інший бік: була сестрою милосердя царської армії.

Дідів Нестайкові не довелося знати близько: дід по матері помер від тифу до народження онука (1921), а по батькові — 1936 р., коли хлопчикові було шість. Та саме їм приписував Всеволод Зіновійович і своє вроджене почуття гумору, і подитячому незнищенну віру в людську совість. Але якщо про Довганюків як «носіїв українського народного селянського гумору» написано чимало, то глибинна християнська основа світоглядної концепції письменника, беззаперечно сформована духовною тяглістю батьківського роду, досі оминається.

Площиною розгортання і долі, і внутрішнього світу письменника став Київ, до якого він потрапив страшного 1933 р. і де прожив усе життя.

Змалку Вадик дуже хворів, був дрібний на зріст і рудоголовий. Через дальтонізм ані капітаном далекого плавання, ані художником, як мріялося, стати не міг, натомість нереалізовані дитячі мрії втілилися у текстах. Але за вибуховими жартами і витівками його героїв повсякчас проглядає їх відначальна самотність. І саме цією щемкою пам'яттю власної дитинної беззахисності творчість В. Нестайка дотична текстам Астрід Ліндгрєн. Так само відлуніла в текстах письменника його рудоголовість, що змалку спонукала знаходити дотепне влучне слово на всякий випадок, а згодом виявилася щирою симпатією до рудих. Сам Всеволод Зіновійович із роками не лише виріс майже під два метри, а й втратив своє рудоголів'я.

Літо хлопець здебільшого проводив у містечку Станіславчик на Житомирщині, звідки виніс навички та закони життя сільських дітлахів. Наскрізна для творчості Нестайка тема школи теж родом із дитинства.

Дорослим Всеволод став у одинадцять років, опинившись у 1941 р. із мамою в окупованому Києві. Згодом письменник напрочуд рідко згадував ці два роки свого життя і в розмовах, і в творчості...

По закінченні школи 1947 р. вступив до Київського університету імені Т. Г. Шевченка. Спеціалізувався на богемістиці, друкував статті та рецензії, підробляв статистом у Театрі російської драми. Саме там на все життя «захворів» театром. І йдеться не лише про сюжетні прив'язки до акторського буття, а й про природну сценічність прози письменника, плідну працю Всеволода Зіновійовича у драматичних жанрах.

У студентські роки (1950) В. Нестайко прийшов на роботу до журналу «Барвінок», на шпальтах якого 1954 р. побачило світ його перше оповідання «Шурка і Шурко». По завершенні навчання (1952 р.) працював у видавництві «Молодь», а з 1956 по 1987 р. включно доля письменника була нерозривно пов'язана з видавництвом «Веселка», де він завідував редакцією молодшого шкільного віку; з 1987 р. був на творчій роботі.

Варто наголосити, що саме в ці роки почало формуватися у межах Спілки письменників і владних інституціях України зневажливо байдуже ставлення до книговидання для дітей як «непріоритетного напрямку». Будь-який «дитячий» письменник відразу опинявся у становищі «молодшого колеги», «неспроможного» говорити з читачем «по-дорослому». Тому залишатися саме і лише автором творів для дітей було Вчинком і Позицією.

У 1956 р. вийшла у світ і була позитивно оцінена критикою перша книжечка В. Нестайка «Шурка і Шурко». За рік з'явилася збірка оповідань «Це було в Києві» (1957), що відразу викликала жваву дискусію (закидам О. Ющенка опонували В. Бичко, П. Воронько, Б. Чалий, О. Іваненко). 1958 р. за рекомендацією Д. Ткача, О. Іваненко та О. Копиленка Всеволода Зіновійовича прийняли до Спілки письменників. Тоді само він вступив до Союзу журналістів. А за рік до читачів прийшла казкова повість «В Країні Сонячних Зайчиків» (1959), де вперше на повну силу виявився його талант оповідача та вигадника й ожив дзвінкий сміх щасливого, напоеного сонцем дитинства. Із цього часу письменник не лише зажив заслуженої популярності серед читачів, а й отримав у критики довічний статус «гумориста» та «веселуна». У подальшому за світлою атмосферою оптимізму та суто Нестайковим «нако-

пиченням радості» у текстах перестали помічати їх сутнісну глибину, викривальний (почасти пародійний) пафос і тонкий ліризм щирої людяності.

До казкової форми письменник повернеться аж через 13 років — наступною повістю-казкою стала нині рідко згадувана «Пригоди близнят-козенят» (1972). Натомість 1964 р. В. Нестайко друкує повість «Надзвичайні пригоди Робінзона Кукурузо...», що започаткувала найславетнішу в творчому доробку письменника трилогію про сільських шибайголів Яву та Павлушу («Незнайомиць з тринадцятої квартири», «Таємниця трьох невідомих»), яка стала знаковою для становлення дитячої літератури в Україні, оскільки авторові вдалося на рівні тексту для дітей відтворити повноцінні національні характери, опукло і повнокровно донести до читача живе буття української дитини.

Наступні десятиліття були найпліднішими: з'являються дилогія «Одиниця з "обманом"» (1976) і «П'ятірка з хвостиком» (1985), казкова повість «Незвичайні пригоди в лісовій школі» (1981) та низка пригодницьких книжок: «Чудеса в Гарбузянах» (1984), «Скринька з секретом» (1987) та ін. З 1992 по 1994 р. письменник очолював редакції журналів для дітей «Герентій» і «Немо», був директором видавництва «Чорлі», з 1999 по 2009 р. вів на радіо передачу «Радіобайка Всеволода Нестайка».

Загалом у В. Нестайка вийшло (із перевиданнями) близько двохсот книжок загальним накладом понад два мільйони примірників. Трилогія «Тореадори з Васюківки» видавалася понад тридцять разів, враховуючи іншомовні видання. Твори Всеволода Зіновійовича перекладено двадцятьма мовами. За ними поставлено низку фільмів.

Всеволод Нестайко — лауреат літературних премій: імені Лесі Українки (1982 р., за повість-казку «Незвичайні пригоди в лісовій школі»), імені Миколи Трублаїні (1990 р., за повість-казку «Незнайомка з Країни Сонячих Зайчиків») та імені Олександра Копиленка (1980 р., за казку «Пригоди їжачка Колька Колючки та його вірного друга і однокласника зайчика Косі Вуханя»). На першому Всесоюзному конкурсі на кращу книгу для дітей (1987) письменник був удостоєний другої премії за дилогію в оповіданнях «П'ятірка з хвостиком». 1979 р. рішенням Міжнародної ради з дитячої та юнацької літератури трилогія «Тореадори з Васюківки» внесена до особливого Почесного списку Г. К. Андерсена як один із найвидатніших

творів сучасної дитячої літератури. У 2012 р. В. Нестайко був визнаний «Золотим письменником України».

Дитяча бібліотека міста Дружківка (під Краматорськом на Донеччині) з 2004 р. носить ім'я Всеволода Нестайка. Так під час соціопитування вирішили самі місцеві дітлахи.

Усе життя несхибним душевним прихистком письменника була родина. З дружиною Світлою Пилипівною вони прожили разом понад 60 років. Вона була його найвимогливішим критиком і вірною помічницею, секретарем, а нині — упорядник і доглядач величезного родинного архіву.

«Я вірю в добро... Вірю в людську порядність... У те, що у душі кожного є Господь Бог, і у кожного він свій... у кожного, якщо він чесний, порядний, добрий і співчутливий...». Ці слова Всеволода Нестайка, по суті, розкривають його творче кредо не менше, ніж часто цитовані висловлювання про «вроджений оптимізм українців». Бо саме щира дитяча віра в незборимість добра в людині та повсякчасне очікування цього добра від оточуючого і складають основу того світлого оптимізму, що ним так вирізняється творчість письменника.

Попри вік і прогресуючу сліпоту Всеволод Зіновійович до останнього часу продовжував творити та дивувати свого вдячного читача. Кілька останніх років писав напівлежачи. А коли остаточно осліп, начитував оповідання дружині.

Помер Всеволод Зіновійович Нестайко 16 серпня 2014 р.

Н. П. Марченко